

ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

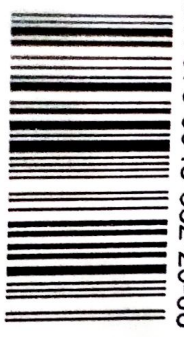
MILLIY TIL TARAQQIYOTI - MILLIY ISTIQBOLNING GAROVI

“Butunjahon ona tili kunini” munosabatidan o‘tkazilgan
ilmiy-amaliy konferensiyasi

MAKTUPLAR

ISBN 978-9943-382-20-06

ИНСОН КАМОЛОТИ ВА УНИНГ ЮКСАЛИШИДА АЛИШЕР НАВОИЙ ҚАРАШЛАРИ

Ш.Қамолова, Ш.Шакарбоева, талаба У.Усанов (ЖДПИ)

Буюк боболармизнинг ўлмас мероси бугунги ёшларнинг маънавий тарбиясида ва айниқса уларнинг миллий дунёқараши кенгайишида битмас-туганмас хазинадир. Уларни ибрат-намуна қилиб кўрсатиш орқали ёшлар онгида қуйидаги инсонпарварлик фазилатлари янада юксалади: - мардлик; - ботирлик; - паҳлавонлик; - меҳнатсеварлик; - катталарга ҳурмат ва кичикларга иззатда бўлишлик; - дўстлик ва муҳаббат туйғуларига садоқатли бўлишлик ва шу кабилар.

Демак, инсон камолоти ва унинг юксалишида ёшларимиз маънавий тарбияси ва илмий дунёқараши кенглиги, ибрат-намуна муҳим роль ўйнар экан. Шу сабабли ҳам бугунги ёшларимиз дунёқарашини шакллантириш ва юксалтиришда улар онгига миллат, Она тупроқ, Она Ватан, халқ ва унинг тарихий илдизлари асосидаги бой миллий-маънавий меросимиз ҳақидаги маълумотларни таълим-тарбиянинг барча жабҳаларида сингдириб боришимиз лозим. Ахлоқан пок ва етук инсонларни тарбиялаш масаласини мувафақиятли ҳал этишда халқимизнинг тарихий анъаналари, маънавий бойликлари, аجدодларимизнинг бизга қолдирган илмий меърослари ва тарихий – тарбиявий тажрибаларини ўрганиб чиқиш, уларнинг ютуқларини ҳаётга, таълим – тарбия ишларига тадбиқ этишнинг аҳамияти каттадир. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти А.И.Каримовнинг қуйидаги сўзлари алоҳида эътиборга лойиқдир.

«Наслу насабини билмаган киши инсон саналмайди. Неча йиллар бизни тарихимиздан, динимиздан, маънавий меросимиздан ғофил этишга уриндилар. Аммо биз ҳурриятни орзу этишдан, ҳуррият учун куришишдан чарчамадик. Маслагимизни наслу насабамизни доимо ёдда сақладик.

Улуғ бобокалонларимиз руҳига, башарият тарихи ва маданияти хазинасига катта хисса қўшган улуғ аجدодларимизга, улар қолдирган улкан меросга муносиб бўлиш истаги жамиятимиз аъзолари орасида кенг ёйилиши, ҳар бир фуқаронинг онгидан мустаҳкам жой олиши – бу ҳам янги замоннинг муҳим хусусиятидир».

Бу борада устозлар ташаббуси, халқимиз маънавиятининг тикланиши, бой тарихий меросимизнинг кенг ўрганилиши, уларга ҳурмат уйғотилиши, миллий анъаналаримиз ва урф-одатларимизнинг сақланиши ҳамда мазмунан бойитилиши, шунингдек, маданият, санъат, илм-фан, техника-технология, таълим-тарбия ҳар томонлама тараққий этишида муҳим рол ўйнайди.

Шу сабабли ҳам ушбу ишда ёшларимизни тарбиялашда ва уларнинг илмий дунёқарабини кенгайтиришда шахс ижодий камолоти босқичлари ҳамда улардан таълим-тарбия жараёнида ибрат-намуна сифатида фойдаланишга тавсиялар бериш ҳақидаги маълумотларни ёритишни мақсад қилиб олдик. Буларнинг исботи сифатида қуйидаги буюк мутафаккирлар А. Навоий фикрларидан намуналар келтирамиз:

Давлат арбоби сифатида фаолият олиб борган Алишер Навоий фан ва санъатнинг турли соҳалари: адабиёт, тарих, тил билимлари, мусиқа, ҳаттотлик, тасвирий санъат ҳамда меъморчиликнинг ривожини йўлида амалий ҳаракатларни олиб бориш билан бирга ёшларга таълим ва тарбия бериш масалаларига ҳам алоҳида диққат-эътибор қаратди. Улуғ мутафаккир Алишер Навоий ўз асарларида комил инсон образларини яратиб, улар қиёфасида намоён бўлувчи маънавий-ахлоқий сифатларни улуғлаган бўлса, таълимий-ахлоқий муаммоларни ёритувчи асарларида эса комил инсонни шакллантириш жараёнининг мазмуни, ушбу жараённинг ўзига хос жиҳатлари, йўллари, шакл ва усуллари борасидаги мулоҳазаларни баён этади.

Алишер Навоийнинг таълимий-ахлоқий қарашлари, шу жумладан, комил инсонни шакллантириш концепциясининг мазмунини ўрганиш муайян даврларда долзарблик касб этган. Шу боис аллома томонидан яратилган асарлар мазмунидан англанадики, уларда илгари сурилган қарашларнинг марказида инсон ва унинг камолотини таъминлаш ғояси туради.

Алломанинг тасавуридаги комил инсон ўз қиёфасида энг юксак инсоний фазилатлар мужассам эта олиши лозим. Чунончи, у ижодкор, қобилиятли, шу билан бирга илм-фанга нисбатан муҳаббатли бўлмоғи зарур. Алишер Навоийнинг қарашларига кўра, ана шундай сифатларнинг соҳиби бўла олган инсонгина ўз

кучи ҳамда ақлу заковатига ишонади. Ўз кучи ва ақлу заковатига каттик ишона олган инсонгина турли қийинчиликларга бардош бера олади, у ўта мураккаб муаммоларни ҳам ечимини топа олишга қодир. Илм-фан сирларидан хабардор бўлишнинг инсон аҳамиятини ёритар экан, аллома айна ўринда илмни қоронғуликни ёритадиган чироқ, ҳаёт йўлини нурафшон этадиган куюш, одамларнинг ҳақиқий қиёфасини кўрсата олувчи омил сифатида таърифлайди. Ушбу фикр мутафаккир томонидан яратилган «Назм-жавоҳир» асаида қуйидагича баён этилади:

Ким олим эса нуқтасида барҳақ де они,

Гар базм тузар биҳишти мутлақ де они.

Ҳар кимсаки йўқ илм ахмақ де они,

Мажлисдаки илм бўлса учмақ де они.

Мазкур тўртликнинг мазмунида илмли, оқил одам ўз мақсадига эришиш йўлида учрайдиган ҳар қандай қийинчиликни енгиб ўтади, ким илмни ўзига таянч қилиб олса, у ҳеч қачон қоқилмайди, зеро, илм инсоннинг бахт-саодатини таъминлашга хизмат қилади деган ғоя ўз аксини топган.

Алишер Навоий илм – фаннинг инсон камолотидаги ўрни, билимларни ўрганиш асосида ҳосил бўлган ақл ва идрокнинг инсон ҳаётидаги аҳамияти ҳамда ақлий тарбия ва унинг моҳиятини ёритишга алоҳида эътибор қаратади. Аллома инсонга хос бўлган маънавий-ахлоқий хислатлари хусусида сўз юритади ҳамда мазкур сифатларнинг ҳар бирига тўлақонли таъриф бериб ўтади. Қаноат, сабр, тавозе (адаб), ўзгаларга нисбатан меҳр-муҳаббатли бўлиш, ишқда вафодорлик, саховат, ҳиммат, қарам, мурувват, юмшоқ кўнгиллик (хилм) каби хислатларни ижобий фазилатлар сирасига киритади ва уларнинг ҳар бирига таъриф берганидан сўнг танбеҳ ва ҳикоятлар воситасида шахсий қарашларини далиллар билан тўлдирди.

Бу борада олиб борилган кўп йиллик илмий изланишлармиз натижаларининг кўрсатишича, ёшлар илмий дунёқарашини кенгайтиришда А. Навоий қарашларидан таълим-тарбия жараёнида асосли равишда фойдаланишга эришилади. Шу сабабли ҳам ёшлар дунёқарашини кенгайтиришда турли фанларни ўқитишда фойдаланиш мумкин. Айниқса, «Педагогик психология» фани тарбия психологияси қисмида кенг фойдаланилса ижобий самараларни беради. Натижада ақлий,

ахлоқий тарбия ва илмий дунёқарашнинг асосий белгилари (омиллари, ташкил этувчилари) ва моҳияти ёшлар онгидан янада мустаҳкам ўрин олади. Бу борада ёшлар дунёқарашининг асосий таркиблари ва фарқларигача таҳлил қилиш салоҳиятига эга бўлди.

Демак, ёшларимизга шахс камолоти пиллапояларини ҳисобга олган ҳолда таълим-тарбия беришдаги барча хатти-ҳаракатлар (ўқув кўлланмалар, дарсликлар, таълимнинг ахборотли технологиялари ва ҳ.к.)да қуйидаги омиллар асосий диққат-эътиборда туриш лозим экан:

- миллий-маънавий кадриятларимиз ҳақидаги батафсил маълумотлар тайёрлаш, уларни ёшларимиз онгига сингдиришга қулай ҳолга келтириб, яъни ахборот кўринишига келтириб тизимларга (қомусий ва ҳадис илми олимлари, шоирлар, ёзувчилар, тарихчилар, файласуфлар, халқ қаҳрамонлари, давлат арбоблари, тарбиявий аҳамиятга эга бўлган расм-русумлар ва урф-одатлар, анъаналар ва ҳ.к.) ажратиш;

- ёшларимизда шахс камолати босқичлари асосида Ватан туйғусини шакллантириш ва бунда улар онгига Она тупроқ, Она Ватан, Ватан соғинчи, Ватан қайғуси каби тушунчаларга ҳурмат уйғотиш;

- ёшлар тарбиясида «Баркамол авлод», «Комил шахс», «Олим», «Паҳлавон», «Аллома», «Мутафаккир», «Донишманд» каби камолат босқичларидан аниқ далиллар асосида ибрат-намуна тизимидан кенг фойдаланиш лозим;

- шахс ижодий камолоти босқичларини талабалар онгига сингдиришда аниқ фанлардан таълим-тарбия беришда қомусий олимлар, донишманд, файласуфлар ижоди ва фаолиятидан фойдаланиш, ижтимоий-гуманитар фанлар бўйича эса шоирлар, ёзувчилар, тарихчилар, халқ қаҳрамонлари, давлат арбоблари, ҳадис илми соҳибларини ибрат-намуна қилиб таълим-тарбия бериш ижобий педагогик самараларни беради;

- талабалар онгига шахс ижодий камолоти босқичларини илмий, маънавий кадрият сифатида сингдириш уларни ижодий камолот сари интилишига туртки бўлади ва натижада улар ижтимоий фаол шахс бўлишга интилади, олимликни ва комилликни ҳавас қилади.

Инсон камолоти ва унинг юксалишида Алишер Навоий қарашлари Ш.Камолова, Ш.Шакарбоева, талаба У.Усанов (ЖДПИ).....	123-127
Алишер Навоий асарларида комил инсон тарбиясининг мазмун моҳияти Ш.Камолова, Н.Пўлатова, Ф.Юсупова(ЖДПИ).....	127-131
Особенности инновационных методов в обучении русскому языку Шукурова Ф.Х., преподаватель (ДжГПИ).....	132-134
Exercises for learning to read in english Abraitova N., Shoyimova Sh. (JDPI).....	135-137
Яхшилик ва эзгулик куйчиси И. Фармонов, ўқитувчи (ЖДПИ).....	137-141
Ш.Холмирзаев ижодида ибораларнинг ўрни Мамаюсупова С. (ЖДПИ).....	142-145
Болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда миллий ўйинчоқларнинг ўрни Содиқов Ҳ.М., Содиқова Д.Р. (ЖДПИ).....	145-147
О'Genrining satirasida metafora va o'xshatishlarning qo'llanilishi Boymatov A. A., Baxriddinova D. O. (JDPI).....	147-149
“Бобурнома”асарида қўлланилган аллоҳ сифати билан боғлиқ бўлган айрим киши номлари Холмуродов Х. (ЖДПИ), Аралова Д (Зарбдор ХК КХК).....	149-152
Олий ва ўрта махсус таълим тизимида рақобатбардош кадрлар тайёрлашнинг педагогик асослари Содиқова Д.Р., Ҳ.М.Содиқов(ЖДПИ).....	152-154
Yoshlar tarbiyasida milliy va umumbashariy qadriyatlarining o'rne o'qituvchi R.Yarmatov, xorijiy tillar fakulteti I kurs talabasi N. Qurbonova (JDPI).....	154-160
Нур кидириб Ж.Лутфуллаев (ЖДПИ).....	161-163
Oybekning “Guli va Navoiy” dostonida insonparvarlik g'oyasining ifodalanishi L. Sindorov (JDPI).....	164-166
Ўзбек илмий тилшунослигининг шаклланиши ва тараққиёти ҳақида айрим мулоҳазалар ўқитувчи Ҳ.Ш.Ҳамдамова (Жиззах ПИ).....	166-170
Араб тили ва ёзувининг шаклланиши ҳамда унинг Ўзбекистонда ўқитилиши ўқитувчи Турдубаев Н. (ЖДПИ). -----	170-175
Shaxsning barkamol va komil inson bo'lib rivojlanishida tarbiyaning o'rne Sanaqulova Z. (JDPI).....	175-178
“Меҳробдан чаён” романида диалектизмларнинг қўлланиши ўқитувчи Д.Файзуллаева (ЖДПИ).....	178-181
Бошланғич таълимда эртақлардан фойдаланишнинг аҳамияти Байтураева Н., Ахмедова Ш. (ЖДПИ ўқитувчилари) Исомиддинова М. С. (МБТ факультети талабаси).....	181-184
Ўқувчи-ёшларда дизайнерлик тафаккури элементларини шакллантириш-нинг илмий-назарий асослари Ахмедова С., Сиддиқова С. (ЖДПИ).....	184-186
Ingliz tilida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish va baholash Sh. Shoimov, o'qituvchi, Sh. Abdugapparova, talaba (JDPI).....	186-189
Rules of being a perfect reading teacher o'qituvchi Hamidova S.B. (JDPI).....	189-192
The values of the contents of texts in lessons of foreign languages Almatova U. (JDPI).....	192-195
Экономический быт и социальная структура общества в “Авесте” Отаджонова Д. Б., преподаватель, Акбашева А. Х. студент (ДжГПИ).....	195-197
Турли тизимли тилларда имло қоидаларининг қўлланилиши ўқитувчи З. Жумаева, Имомова Г., талаба (ЖДПИ).....	198-200
Алишер Навоийнинг тарихий асарлари лексикаси таркибидаги архаик сўзлар қўлами Абдувалиева Д. (ЖДПИ), Аҳмеджонов Н. (Жиззах ВПХҚТМОИ).....	200-202
Talabalarda ogohlik va fidoyilik madaniyatining shakllanishi Soibnazorova M. (JDPI).....	203-206
“Дунёнинг ишлари” қиссасида фразеологик бирликларнинг қўлланиши М. Муҳиддинова (Жиззах ПИ 1-АЛ).....	206-209
Тилимиз лексикаси тараққиёти З.Жумаева, ўқитувчи, Низамова Ф., талаба (ЖДПИ).....	209-211
“Тушда кечган умрлар” романидаги ўхшатишларнинг талқини Ф. Қўшақова (Жиззах ПИ 1-АЛ).....	212-214
Тил таълимида ўқувчиларнинг гап тузиш малакаларини ошириш йўллари Д. Бобожонова (“Умид” ИДУМ).....	214-217
Проблемный метод обучения в средней школе С. З. Суярова, Ш.Н. Очилова,	218-220